

III. MURAD ŞEHİNŞAHNAMESİ, SÜNNET DÜĞÜNÜ BÖLÜMÜ VE PHILADELPHIA FREE LIBRARY'DEKİ İKİ MINYATÜRLÜ SAYFA

Nurhan ATASOY

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan III. Murad Şehinşahnamesi (Bağdat, 200) ihtiva ettiği 95 minyatürle Türk Minyatür Sanatı tarihinde önemli bir yer tutar. Nitekim Türk Minyatür Sanatı üzerine yazılmış genel kitaplarda bu yazmadan söz edilmiş ve bazı minyatürler yayınlanmıştır¹. Fakat henüz bu eser tek başına bir araştırmanın konusu olmamış ve minyatürleri metninin ışığı altında incelenmemiştir.

Üzerinde duracağımız konu iki cild halinde hazırlanmış olan Şehname'nin ikinci cildindedir. Eserin Farsca ve manzum olarak Seyyid Lokman tarafından kaleme alınan birinci cildi bugün İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindedir (F. 1404)². 153 yaprak olan birinci cild çoğu tam sayfayı kaplayan 58 minyatürle resimlendirilmiştir. 989/1581 de tamamlanan (s. 153 b) ve III. Murad devrini anlatan eser Allaha dua, padişahı, peygamberleri medih ve dört halifenin anlatılması ile başlar. III. Murad'ın culûsu, Sadrazam Mehmed Paşanın, İkinci Vezir Piyale Paşanın, Üçüncü Vezir Yusuf

1. F. Ethem Karatay, *Topkapı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1961, s. 274-5.
M.Ş. İpşiroğlu - S. Eyüboğlu, *Turkey-Ancient Miniatures*, London 1961.
N. Atasoy, *Nakkaş Osman'ın Eserleri*, doktora tezi, İstanbul Üniversitesi 1962.
R. Ettinghausen, *Turkish Miniatures from the XIIIth to the XVIIIth Century*, Milano 1965.
I. Stchoukine, *La Peinture Turque*, Paris 1966.
2. Fehmi Ethem - Ivan Stchoukine, *Les Manuscrits Orientaux illustrés de la Bibliothèque de l'Université de Stamboul*, Paris 1933, s. 3-7.

Paşanın medihleri, devlet erkânının vasıfları ele alındıktan sonra «sebeb-i nazm-ı kitap» başlığı ile kitabın sultanların hayatlarını anlatmak için yazılmış olduğu açıklanır. İstanbul'un, Fas'ın fethi, bahar ve şenlikleri, Kâbe'nin ve Zemzem kuyusunun yeniden ihyası ve tamiri, Haydar Paşanın fetihleri, Merakeş'in fethi müjdesi, rasat aletlerinin zikri hakkında, İran sultanlarının mağlûbiyeti, İran Sultanına hücum, Karavol savaşı, Urmi'nin fethi, Hüseyin Paşa'nın bazı Kızılbaşları İstanbul'a göndermesi, Sadrazam mektubu, Mesih Paşa'nın vezareti ve Mısır'dan gelişi gibi başlıklar altında bu devrin önemli olayları ele alınmıştır.

990/1582-996/1588 yılları arasında yer alan önemli olaylara ayrılan ve Farsça ve talikle yazılmış olan ikinci cildin başında madalyon içinde (1b) eserin Sultan Murad için hazırlanmış olan Şehnâmenin ikinci cildi olduğu bildirilmektedir. 2 a sayfasındaki madalyon içinde «Ebul Fazl Mahmud ibnül Mevlevî el merhum Mehmed el Kadr bi asker-i Rumeli afi an huma» yazılıdır. Sonradan yazılmış olduğu anlaşılan bu ilâveden adı geçen şahsın bu yazmaya bir zaman için sahip olduğu ve sonradan tekrar saraya intikal ettiği görülmektedir³. 136 yaprak olan yazmanın sayfaları 36 X 24 cm. boyutlarındadır. Birkaç tanesi dışında hemen hepsi tam sayfayı kaplıyan minyatürleri ise ortalama 33 X 20 cm. boyutlarındadır.

Eser Allahın tavsifi, Peygamber'e naat ve dört halifenin methiyesi ile başlar. Milletlerarası ihtilâflar hakkında bilgi verdikten sonra belâgat, seccat, kılıç yay ve kumandanlık üzerine ayrılan kısımları geçmiş padişahları takip eder. «Destanın başlangıcı» adı altındaki bölümden sonra vezirin sefere çıkışı, vezirin ziyafeti, galip orduların methi, Osmanlıların aldıkları tahtlar, namli padişahlar, muayyen menziller anlatılır.

Diğer siyasî olayları ve sarayda vuku bulan önemli olaylar, İranlılar hakkında Bağdat ve Revan'dan gelen malûmat, Anadolu, Karaman, Rûm, Zülkadir mir-i miranları ile görüşmeler, Anamur Kethüdasının gelişi ve adalet, kumandanlık ve fazileti hakkında bilgi, bir casusun yakalanması, vezirin Gürcistan'dan dönüşü, İran'dan sulh için gelen haberci, İran ordusu, acemi hizmetkârlar, padişahın civarda dolaşması, sarayda ziyafet, Sadrazamın İstanbul'a dönüşü, askerinin karşılanması, Şehzade Mehmed'in sünnet düğünü, Kapudan'ın arz-ı hali ve kendisine yapılan ihsan, Kızılbaş ülkelerinde karışıklık, İran'a hücum, ordunun dönüşü, top dökümü ve gemi yapımı, ve-

3. Rumeli Kazaskeri Ebul Fazıl muhalefası ile İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan Tarih-i Feth-i Yemen (T. 6045) de saraya intikal eden eserlerden biridir.

zirin İskenderiye'ye varışı, Ferhat Paşa'nın gelişi, Ayruvan kalesinin yapılışı, adab-ı mülukâne ve rüsum-u şahane (padişahın protokol ve ihtişamı), Emir Han'ın Tebriz'den gelişi, Tokmak Han'ın hileleri, Rıdvan Paşa'nın vezirin divanına girişi, Karavol ve Dehre muharebeleri, Silistre Beyi Yakup beyin şahadeti, Nevruz'da çadır kurulması, Osman Paşa'nın muharebeye gidişi, Rus Kazakları ile muharebe, Kalender muharebesi, Halil Han'ın öldürülüşü, Ali Paşa'nın cenge girişi ve galibiyeti, Merakeş cengi, Habeşistan'ın fethi haberinin Sultan'a bildirilmesi, av, sabır, ganimet, iyilikler ve mizaç değişiklikleri, tabiblerin ilâçla işigali, Padişah'ın hayır sahiplerini ziyareti, Valde Sultan'ın irtihali, hikmet, hizmet, düşkünlük ve mazeret hakkında, Padişahların verdiği hil'atların gelişi, Padişah'ın giyim ve kuşamı, el öpme adabı, Osman Paşa'nın Kefe'de isyan eden Han'ın öldüğünü Sultan'ın huzurunda arz edişi, Gürcistan'da işlerin karışması, ve kalenin tamiri; habercinin zindandan kaçıp Revan'a gidişi, sabır, iyi düşünce, Tunus kalesinin tamam oluşu, zamanın kötülüğü, havanın soğukluğu, gönül rahatlığı ve huzur, Osman Paşa'ya vezaret verilmesi, Şeker Bayramı merasimi sırasında el öpme, İslâm Giray Han'ın Padişah'a ahvalini arzı başlıkları ile anlatılmıştır.

Yazmanın son sayfaları eserin bitimine ayrılmıştır (s. 161 a - 162 b). Bu bölümden, kitabın Seyyid Hüseyin el Urmevî'nin oğlu olan Seyyid Lokman tarafından yazıldığı, Hattat Mirza Ali bin Hacem Kulî'nin 1001/1592 yılında temize yazıp bitirdiğini fakat ancak 1006/1597 yılında Sultan III. Mehmed'e takdim edildiğini öğreniyoruz⁴. Eser bitmek üzere iken ölen babasının yerine geçen yeni Sultanın cülusu olayından, yazmada eserin bitimi ile ilgili bölümden sonra kısaca bahsedilmiştir (s. 162 a). Biz burada bilhassa eserin Sultan III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in sünneti münasebetiyle yaptığı muhteşem düğünün anlatımına ayrılan minyatürlerin üzerinde durmak istiyoruz. Şehinşahnâmenin ikinci cildinin bugün mevcut 95

4. Seyyid Lokman (s. 161a) Sultan III. Murad'ın fütuhâtının ikinci cildde bittiğini bildirdikten sonra yazmış olduğu eserler hakkında bilgi vermektedir (s. 161b).

Bu bilgi kısaca şöyle özetlenebilir :

Murad'ın Konya cengi, Şehinşahın zamanındadır. İkinci cild Futuhât-ı Zigetvar'dır. Kıbrıs'ın alınması, Selimname üçüncü cildir. Sultan Murad'ın ahvalinden söz eden diğer ikisi onun cülusuna ve fütuhâtına aittir. Üçüncü cildde de keza o padişahın sıfatlarını anlatır. Cihan onun söz ve nükteleriyle doludur. Çabucak bu kitap nazma çekildi ve içine bir takım tasvir ve tezhipler yapıldı. Bu altı kitaptan gayrisini Padişahın emriyle Türkçe yazdım. Diğerleri Hünername, Surname ve Şemailname-i neşepnamedir.

minyatürünün 42 si bu düğüne ayrılmıştır. Düğün sırasında İstanbul'da bulunan bir çok yabancıların bile hakkında uzun uzun yazdıkları bu düğünün devrinin ne kadar önemli bir olayı olduğunu bu konuda yerli ve yabancı kaynak ve eser sayısı da göstermektedir. Sultan III. Murad'ın dünyaya bir çeşit zenginlik, ihtişam ve kudretinin gösterisi mahiyetinde olan bu düğünü anlatan eserlerin başında Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesine ait (Hazine 1344) «Surname» gelir. Diğer bir çok Surname nüshaları arasında bu Surname tek minyatürlü nüshadır. Yazımızın konusu olan Şehinşahname'nin ikinci cildi (B. 200) bu düğünü resimlerle anlatan ikinci önemli eserdir.

Bu eserin minyatürlerinin hangi nakkaşın idaresinde ve kimler tarafından yapılmış olduğuna dair hiç bir kayıt yoktur. Fakat buna rağmen üslûp özellikleri Nakkaş Osman'ın idaresinde ve aşağı yukarı Surname'de Osman'ın ekibinde beraber çalıştığı nakkaş gurubunun elinden çıkmış olduğunda şüphe bırakmamaktadır. Elçilerin kabulü, kale fetihleri, muharebeler, meclis sahneleri Osman'ın diğer eserlerindekiyle aynı üslûp özelliklerini aksettirmektedir.

Şehzade Mehmed'in sünnet düğününü canlandıran sahneler ise bu fikri daha da kuvvetlendirmektedir. Surname minyatürlerindeki hiç değişmeden kullanılan şema burada düğünle ilgili sahnelerde de aynen ele alınmıştır. Davetliler için yapılan üç katlı seyirlik binası, örme sütun, yılanlı sütun ve dikilitaş ile belirtilen Atmeydanı, Sultan'ın, Şehzadenin ve saraya mensup kadınların düğün eğlencelerini takip ettikleri İbrahim Paşa Sarayı, sahnenin sağ kenarında meydana çerçevesiyen halk topluluğu aynen, Surname'deki gibi tekrarlanmıştır. Surname minyatürleri ile Şehinşahname düğün minyatürleri arasında bütün detaylarına kadar sıkı bir bağ vardır. Fakat III. Murad Surnamesinde 250 sahneye bölünerek anlatılan⁵ 52 günlük düğün bu yazmada çok daha az sahneye sığdırılmıştır. Surnamede her sahnede bir tek olayın gösterilmesi yerine burada her bir sahnede bir kaç gösteri ve olayın tasviri yolu seçilmiştir. Bu şekilde düğünün daha az sahneye sıkıştırılması bir bakıma kompozisyonların düğünün hareketliliğini ve neş'esini daha iyi aksettirmesine yardım etmiş ve daha başarılı olmasını sağlamıştır. Meselâ, halkın arasından çıkan ve davetlilerin önünden geçerek Sultanın önüne doğru ilerliyen şekerciler, demirciler, debbağlar, deveciler, ahçılar,

5. Bugün Surnamede (H. 1344) 250 çift sayfa üzerinde sahne yoktur. 70 yaprak kadar minyatürlü sayfasının kayıp olduğu ve eserin 250 meclis, yani kompozisyon, sahne, halinde resimlendirildiğini s. 428b deki kayıttan anlıyoruz.

fıncılar, kayıkçılar, süvariler ve matrakçıların hüner gösterileri tek sahnede anlatılmıştır.

Yeni müslüman olan acemi oğlanların müslüman fakirlerle giydirilip sünnet edilmeleri sahnesi (Resim 9) dikkati üzerine çeken sahnelerden biridir. Çünkü bu olayla ilgili minyatür Surnamede yoktur. Surnamede kayıp minyatürlerin arasında böyle bir sahne olup olmadığını tesbit etmeye maalesef imkân yoktur. Olmadığını bilse idik, bu sahnenin gerçekçilik yönünden atılmış bir adım olduğunu söyleyebilirdik. Bu konuyu işleyen sahne yapılmış ve elimizde olsa idi Şehnamedeki kompozisyondaki çocukların yüzlerindeki acı ifadesiyle bir karşılaştırma yaparak ifadecilik bakımından 1582 den sonraki gelişme hakkında bir fikir edinebilirdik.

Şehinşahnamenin düğünü canlandıran kısmındaki minyatürlerin hepsi 42 sayfadan ibaret değildir. Esas itibariyle Surnamede olduğu gibi karşılıklı iki sayfa üzerinde tertip edilen sahnelerin yanında tek sayfa üzerinde kalan bazı minyatürler de vardır. İlk bakışta bunların karşı sayfalarının kayıp olduğu akla gelmektedir, fakat tekstteki «karşılık»lar araya böyle tek minyatürlü sahnelerin de konduğunu ve bunların karşı sayfalarının kayıp olmadığını göstermektedir. Fakat bunlardan bazılarının karşı sayfalarının kayıp olup olmadığını tesbit etmek mümkün olmamaktadır.

Eserin nazmen yazılmış olması aradan kaç sayfa eksik olduğunu kesinlikle tesbite imkân vermemektedir. Fakat The John Frederick Lewis Collection of Oriental Miniatures in the Rare Book Department of Free Library of Philadelphia'da bulunan (Oriental Min. T. 1 ve T. 2) minyatürlü iki yaprak bize bu yazmada yapraklar kayıp olduğunu kesinlikle ortaya koymuştur⁶.

Karşılıklı iki sayfa üzerinde yer alan kompozisyonun sol tarafı 33,8 X 21,6; sağ tarafı 33,8 X 16 cm. lik sayfalar üzerindedir. Sağdaki sayfa iç taraftan boyuna olarak kesilmiş olduğu için eksiktir. Bu eksiklik bu sayfaların arkasında, textte daha iyi görülmektedir. Ziyafetle ilgili sahnede, meydana sağ tarafında yemekten önce ve sonra el yıkamak için ibrik, havlu ni-

6. III. Murad Surnamesi ile ilgili çalışmalarından dolayı, Philadelphia'daki, yukarıda adı geçen Kütüphanede tesbit etmiş olduğu bu minyatürleri bana bildirmek ve fotoğraflarını göndermek anlayış ve nezaketini göstermiş olan Washington Fréer Gallery of Art, İslâm Sanatı kısmı kıymetli şefi Dr. Esin Atıl'a minnettarım. Bu minyatürleri yayınlamama izin veren Philadelphia Free Library of Rare Book Department'da kütüphanecisi sayın Mr. Howell J. Heaney'e de teşekkür borçluyum.

hale taşıyanlar, meydana getirilmiş olan kazanlar görülür. Solda ise birbirine paralel, kesik meyilli sıralar halinde dizilmiş olan adamlar ellerinde sahanlar götürmektedirler.

Tamamen «Surname» kompozisyonu olan sahnede bu minyatürlü sayfaların III. Murad, H. 1344 Surnamesinden değil de B. 200 Şehinşahname-sinin sünnet düğünü ile ilgili sayfalarından olduğunu ilk gösteren işaret sahnenin üst kısmında mimarının üzerinde bulut şekilleri içindeki yazılardır. Minyatürlerin üslûplarından başka boyutları da Şehinşahnameye tam uymaktadır.

Bu minyatürlü sayfaların arasındaki tekste, Şehinşahnameye boyut, tertip, süsleme bakımından olduğu kadar konu bakımından da tam uygunluk göstermektedir. Devlet büyükleri ve yüksek memurlara verilen ziyafetten bahseden tekstin, Şehinşahnamede düğünle ilgili kısımla karşılaştırılması bu iki sayfanın yazmanın 39b-40a sayfaları arasından çıkmış olmasını gerektirmektedir⁷. Konu bakımından uygunluktan başka yazmamızın 39 b sayfasının altındaki «yek-i rûz» «karşılığına» rağmen 40a sayfasındaki ilk kelime «Çivizade»dir, yani 40a sayfası hemen 39b yi takip eden sayfa değildir ve arada eksik vardır. Free Library T. 2v sayfasının ilk kelimeleri maalesef eksiktir. Bu bakımdan izlemek mümkün değildir. Onu takip eden (T. 1 v) sayfanın da maalesef son kelimeyi de içine alan bir kısmı eksiktir, fakat sayfanın alt kenarındaki «karşılık» kelimesinin ilk harfleri Ç ve V farke-dilmektedir ki bu da yazmamızın 40 a sayfasındaki ilk kelime ile, yani «Çivizade» ile uymakta ve böylece kesinlikle Philadelphia Free Library'deki bu iki yaprak ile yazmanın iki eksik minyatürü tamamlanabilmektedir.

Yazmada Şehzade Mehmed'in sünneti ile ilgili olaylar şu başlıklar altında anlatılmıştır; s. 32 b: Şehzadeye yapılacak olan düğün hazırlıkları, s. 33a: çeşitli yerlerdeki valilere davetiyelerin gönderilişi, İran elçisi İbrahim'in sulh ve aman için gelişi, Kızılbaşın elçisinin gemi ile Üsküdar'dan geçişi, askerlerin karşılanması ve padişahın temaşası, 34b: Yeniçeri ağasının padişahın yanına gelişi ve elçinin geçişi, kızılbaşın şaşırması ve hayran oluşu, hakanın ziyafeti, 35a: Divan tertibi, elçinin kabulü, Başçavuşun İran elçisine gelişi, Elçiyi divana getirilişi, İran elçisinin dehşete düşüşü ve başçavuşun onu teskin edişi, 35b: Elçinin divan-ı hümayûn'a gelişi ve kabulü, İran Şahının padişaha hediyesi, 36a: İran elçisinin padişah ve vezirin önünde yüz sürü-

7. Philadelphia Free Library sayfalarının yazmadaki yerini tesbit etmek hususunda yardımlarını esirgemeyen Dr. Ramazan Şeşen'e burada şükranlarımı tekrarlamak isterim.

şü, çeşitli hil'atlerle dönüşü, 37b: Acem hükümdarının mektubunun Türkçeye tercümesi, 38b: sünnet düğünü destanının başlaması, Mehmed ağanın düğünü padişahın hanımlarına haber verilişi, padişahın eski sarayının önünün döşenmesi, 39a: hurma ve baklagillerin alınışı, fişenk ve kandillerin tedariki, tahta seyirlik yapılması, şeyyadlar için çadır alınması, mühimmatın hepsinin tedariki, şehzadenin şahnişe gelişi, 40a: Kahve takdimi, din adamlarına devlet büyüklerinin hürmeti, 42b: Şeyh ve seyyidlere ziyafet, Sadrazamın fişenk atışı, 43b: Padişahın bunu takdir edişi, ziraat erbabının diğer sanat sahiplerine takdimi, 45b: İkinci vezirin fişek atışı, 46b: Yeniçeri ziyafeti, yeniçerinin tavsifi, 47a: Hil'at ve nimet dağıtımı, 48b: Üçüncü vezirin medhi ve fişenk atışı, 50a: Padişahın şehzade üzerine inci saçışı, 51b: devlete dua, 52a: Şehzadenin eski saraya gelişi, 52b: At koşturma, askerlerin adabı ve seyislerin duası, 54b: Şehzadenin eski saraydan dönüşü, 56b: Bedesten halkının gelişi, çeşitli alemlerin kaldırılışı, çocukların tahta at üzerinde oynayışı, 57b: Kilerbaşının tavsifi, 58b: Beşinci vezirin fişenk atışı, 59b: Peri yüzlülerle birlikte şüpheli yüzlülerin gösterisi (hokkabazlar?), 60a: Eski Bezistan halkının ziyneti, çadır dikicileri, 61b: Adalet ve memleketin hali hakkında, Rumeli beylerbeyinin fişenk atışı, 63a: Padişahın duası ve kâm alışı, padişahın amber süslü yastıkta istirahati, bazı san'at erbabının alem parlatışı, ahçılar, bakkallar, ekmekçiler, demirciler ve çilingirler, balık avcıları, gemiciler, şiş kebapçılar, 63b: Akıllı bir zarifin nüketesi, söz erbabının, kalem erbabının medhi, 64a: seçkin hasşa sipahilerinden bir baba ile oğlun silâhşörlüğü, cirit oyunu, 65b: Adabına uygun olarak cenk oyunu, kedinin ip canbazlığı, hasircuların gelişi, hediye, hil'at ve ihsan, 66 a: eşek ve katircuların geçişi, hil'at vs., deve ile aslan tehlikesi, fil, zürafa getirilmesi, aslancının oyunu, 66b: padişahın ihsanı ve avcıların hüner gösterisi, padişah gılmanlarının birbirlerini tebriki, Edirne sarayı gılmanlarının padişaha isteklerini bildirmeleri, 67a: düğünde bulunan padişaha teşekkürleri ve neşe ve huzurun artışı, ihsanın artışı, sünnet düğünü nimetinin artışı, padişah arabacılarının sür'ati ve av gezisi, 68b: yeniçeri ağasının fişenk atışı, 70a: Saraçhane ehlinin gelişi, 70b: Mısır emirlerinden Ayaz Paşazade Mustafa Beyin cirit oyunu, Mısırlıların silâhşörlüğü, askerlerin hüner gösterisi, 71a: Şehinşahın Mısır askerlerine ihsanı, cirit oyuncularına ihsanı, padişahın saray gılmanlarından hüner gösterenlere hil'at vermesi ve iltifatı, padişahın altın saçması, 71b: Kaptan Paşanın ateş saçan dağ getirmesi, padişahın mis kokulu saraydan fişenk dağıtımını patlayışını seyiri, 73a: padişahın fişenk atışı, Budak beyin Şirvan'dan kızılbaşların hilesi haberi ile gelişi, 73b: vezir Osman Paşanın kızılbaş hilesini arzının hi-

kâyesi, Şekişirvan ve Gürcülerin ihaneti, Şemhal ve diğer Cibal halkının durumu, 74b : Piyale paşanın Buhara'dan gelişi, Kızılbaşların mağlûp oluşu ve Horasan halkının serkeşliği, 75a : Padişahın hattının sadrazama gelişi ve İran sulhunun bozulması, İran elçisinin geri çevrilmesi, kızılbaşlardan birisinin esir edilişi, 76b : Erivanı ele geçirmek için padişah askerinin sür'atle hareketi, Kaptan paşanın kadırğa ile Batum'u fethetmesi, padişahın Azerbeycan yağmaları için Tatar hanına mektubu, 77a: mektupla birlikte han'a ihsan gönderilişi, Haydar ve Cafer Paşaların Kefe ve Sivas'tan Bab-ı Ebvab'a gidişleri, padişahın dergâhından Osman Paşa'ya hil'at ve at göndermesi, ihsan haberinin Osman Paşa'ya varışı, 77b : düşmanın mağlûp oluşu ve sevincinin artışı, çeşitli şeylerin temaşası, 78a: hokkabazlar, tarikat ehlinin duası, 79b : Mekke eski mahmilinin takdimi, 80a gösterilerin sona ermesine giriş, padişahın ihsanı ve yetimlerin sünneti, 81b: vezir ile sünnetin tayini, 82a : bu husustaki hazırlıklar, 83b : Mir alem Yusuf ağanın fişenk atışı, eğlenceye coşma, 84a : sağ ve soldaki çadırların aydınlatılması, Hacı Ahmet Paşanın at koşusu temaşası, at koşuranların sür'atli koşması bahsi, 86a : Padişahın in'am ve ihsanı, hokkabazların ve eğlendiricilerin yaptıkları hakkında, o gecenin ve eğlencelerin tavsifi, 86b : mum yakma ve son, 87a : çeşitli eğlencelerle meclise veda edildi, 87b : sabah ezanında çekilip gittiler, padişahın saraya dönüşü, 88a Batum'un fethi haberinin gelişi...

Philadelphia Free Library'deki minyatürlü iki sayfa ile birlikte ele aldığımızda bu yazmada sünnet düğününü canlandıran minyatürler ise şöyle sıralanmıştır;

Philadelphia Free Library sayfaları (Oriental Min. T 2r-T 1r) : *Ziyafet hazırlığı* (Resim 1)

Meydanın sağ tarafında, seyirliklerin önünde ziyafette kullanılacak olan ibrik, havlu, nihaleleri taşıyanlar ile meydana getirilmiş kazanlar vardır. Meydanın sol tarafında ise ellerinde sahan taşıyanlar yer alır.

41b-42a: *Sur-u hümayûna kendileri için verilecek olan ziyafete gelişleri*

Düğün yerine gelen hoca ve ülema at üzerinde meydana geçerler. Aralarındaki talebeleri ve askerler yaya olarak katılırlar. Sol at köşede mehter çalmaktadır.

43a : *Sadrzamanın meydanda fişenk eğlencesi yaptırması*

At meydanının yalnız İbrahim Paşa sarayının önündeki kısmı gösterilmiştir. Ateşbaz, saka ve yeniçeriler fişenk ve çeşitli ateş oyunlarını hazırlamaktadırlar.

44b-45a : *Saraç ve hallaç zümresinin meydandan geçişleri* (Resim 2)

Meydanın sağından soluna, Sultanın önüne doğru araba üzerine yerleştirdikleri dükkân ve atölyelerinde marifetlerini göstererek geçerler. Bazıları da yaptıkları işleri ellerinde taşırlar. Çalgıcılar ve köçekler de gösteriyi şenlendirirler.

46a : *İkinci vezir Siyavuş paşanın düğüne fişenk getirmesi*

İçi fişenk doldurulmuş kaleler insan kuklalar, dev kuklalar ve ateşbazlar meydana doldurmuşlardır.

47b-48a : *Yeniçeri Ağası Ferhat ağanın adamları ile birlikte ziyafette bulunmaları*

Seyirliklerin önünde köçekler, çalgılar, maskaralıklar yapan sakalar ve bize göre sola dönük iki sıra halinde el pençe askerler vardır. Sultanın önünde ise ziyafet yer alır. Beyaz bir çadırın altında davetliler iki sıra halinde bağdaş kurmuş oturmaktadırlar. Solda ve sağ alt köşede iki kazan, sol alt köşede de ellerinde kâse ve sürahilerle ziyafete hizmet edenler yer alırlar.

49b : *Dördüncü vezir Mesih paşanın fişenk atışı*

Meydana içi fişenk dolu bir kale ve insan başlı bir kukla getirilmiştir. Bunların arasında kaleleri havaya uçurmaya hazırlanan ve bellerine yapma at takmış adamlar dolaşırlar.

50b-51a : *Padişahın halka altın ve gümüş para atması* (Resim 3)

Sultan, İbrahim Paşa Sarayındaki şahnişinde ayakta durur, sağ elini havaya kaldırmış meydana altın ve gümüş para atmaktadır. Seyirliklerin önünde sazenceler, köçekler, canbazlar, türlü maskaralıklar yapan garip kıyafetli ve hareketli sakalar vardır. Sultanın şahnişinin altında meydana serpilen paraları elleri ile, etekleri ile, sarıkları ile sıçrayarak, yerlere kapaklanarak kapmaya çalışan halk görülür. Sol alt köşede mehter meydandaki heyecanlı havayı biraz daha coşturmacasına çalmaktadır. Para yüzünden birbirlerinin gırtlaklarına sarılırcasına kavgaya edenler meydana serpilenlerin ne kadar değerli olduğunu anlatmaktadır.

53b-54a : *Şehzadenin eski saraya varışı*

Sağdaki sayfada nahillerin taşınışı, solda eski sarayın kapısı yer alır. Kapının önünde ağalar vardır. Şehzade beyaz bir at üzerindedir. Atının

ayakları altına halılar serilmiş, başının üzerinde altınlar serpiliyor. Soldan üç sıra halinde karşılayıcıları at üzerinde sıralanmışlardır.

55b-56a : *Şehzadenin eski saraydan İbrahim Paşa sarayına padişahın huzurunda etek öpmeye gelişi* (Resim 4)

Seyirliklerin önünde arkasında mehterle birlikte sultanın önüne doğru beyaz bir at üzerinde ilerleyen şehzade görülür. Önünde ve yanındaki sazende, canbaz ve köçekler marifetlerini ortaya koyarak eğlendirirler. Solda padişahın önünde sağa ilerliyen atlılar şehzadeyi karşılarlar. Sahnenin köşesini dört nahil doldürür.

59a : *Beşinci vezir Mehmet paşanın fişenk atışı*

Tek sayfa üzerinde yer almış, üstte İbrahim Paşa sarayı ve şahnişinden eğlenceleri seyreden sultan. Gökyüzü geceyi gösterir, yıldızlar ve ay parlar. Altta içi fişenk dolu kaleler, burçlar, yapma ağaçlar, insan başlı ve dev kuklalar. Bunların arasında bellerine yapma at takmış ve fişenkleri ateşlemeye hazırlanan ateşbazlar dolaşırlar.

Gösteriyi yapan esnaflar omuzlarında, ellerinde ve başları üzerinde yaptıkları eşyaları taşıyarak halkın içinden çıkarlar, üstte seyirliklerin önünden geçerler ve sultanın önüne geldikten sonra aşağıya doğru dönerek meydana çıkarlar.

60b-61a : *Bedesten halkı, çadırcılar, abacılar ve takkeçilerin meydana dan geçişleri* (Resim 5)

62a : *Beylerbeyi İbrahim Paşanın meydana fişenk getirmesi* (Resim 6)

Meydana adamlar tarafından taşınan içleri fişenk dolu kale, burç, insan başlı ve dev kuklalar getirir.

64b-65a : *Atlı asker, matrakçı, bakkal, demirci, çilingir, debbağ, ahçı ve ekmekçilerin sultanın huzuruna gelmeleri*

Seyirliklerin önünde bir arabaya yerleştirilmiş bakkal dükkânı, üzerine ocaklarını yerleştirdikleri arabada çalışan demirciler, boyunlarına astıkları tablalar içinde anahtarlarını taşıyan çilingirler, sııklara dizdikleri derilerle yürüyen debbağlar, at üzerinde hüner gösteren askerler, tencerelerini başları üzerinde ve ellerinde taşıyan ahçılar, omuzlarında hâmur teknelerini taşıyan ekmekçiler, marifetlerini gösteren matrakçılar sola doğru ilerlerler, bir

kavis çizerek meydana çıkarak üzere dönerler. Aralarında acaib külâhlarla sakalar hem geçişi düzenlerler, hem de halkı eğlendirirler.

67b-68a : *Sığircılar, filciler, katırcılar, lâğımçılar, aslancılar, doğancılar ve arabacıların gelişleri*

Gösteriyeye katılanlar sağ kenarda üst üste sıralar halinde gösterilen halkın arasından çıkarak sultanın önüne doğru ilerlerler. Meydanı katırlar, fil, aslan, sığır, araba, zürafa, mücadele eden ayı ve köpekler, tavşanlar, doğancılar ve bu hayvanları meydana getiren adamlar doldurmuşlardır.

69b : *Yeniçeri ağası Ferhat ağanın çeşitli fişenkleri getirmesi*

Tek sayfa üzerindedir. İçleri fişenk doldurulmuş kaleler, iri erkek, koç ve yarı insan-yarı kuş şeklinde içleri fişenk dolu kuklalar meydana doldururlar. Aralarında yapma ata binmiş adamlar ve ateşbazlar görülür.

72b : *Kaptan Paşanın içi fişenk dolu bir dağ getirmesi* (Resim 7)

Meydana taşınan dağda koyunlar, çobanlar, çeşitli hayvanlar, orman ve akarsuyu olan yapma dağ yer alır. Sonradan bu dağ ateşe verilecek ve parçalanacaktır.

75b-76a : *Kızılbaşların anlaşmaya muhalif, davranışları ve hileleri ile ilgili Şirvan'dan gelen haber üzerine Acem elçisi İbrahim hanın atmeydanından çıkarılması ve bir kızılbaşın başlığını atıp ehli sünnete tabi olması*

Sağda, davetlilerin bulunduğu seyirliklerin önünde Acem elçisi İbrahim han maiyetinde bulunan dört kişi ile birlikte önlerinde yürüyen yeniçeriler tarafından meydana çıkarılıyor. Altta sakalar, sağ kenarda halk görülür. Sol tarafta sultanın şahnişinden düğünü seyrettiği İbrahim Paşa sarayının önünde yatık bir U şeklinde dizilmiş hocalar ve arabalarında tacını yere atarak ehli sünnete tabi olan kızılbaş görülür.

78b-79a : *Dervişler zümresinin ve kalenderîler fırkasının huzura gelip zikre başlayarak hayır duada bulunmaları* (Resim 8)

Sahne iki sayfada yer alır. Sağdaki halk kütlesinin arasından çıkarak locaların önünden geçen ve sultanın önüne doğru ilerleyen derviş ve kalenderîler neyelerini, çeşitli sazlarını çalarak ve alâmetlerini taşıyarak meydana doldururlar.

80b-81a : *Yeniçeri ağası huzurunda yeni müslüman olan acemioğlan-*

ların müslüman fakirlerle baştan ayağa hil'at giydirilip sünnet edilmeleri (Resim 9)

Önlerinde yeniçeriler olan acemioğlanlar iki gurub halinde sağda yer alırlar. Alt köşede ise bir halı üzerinde dua okuyanlar vardır. Sol tarafta çocuklar sünnet edilmektedirler. Bir yandan da hil'at giydirilmektedir.

82b-83a : *Vezir Mehmet paşanın şehzadeye hizmetlerini arzı*

Karşılıklı iki sayfa üzerinde İbrahim Paşa sarayının içinde, zengin bir şekilde döşenmiş salonda sağda şehzade bir tahtta oturur, huzurunda Vezir Mehmet paşa; etrafta da siyahî hizmetliler görülür.

85b : *Düğün koşusunda Vezir Siyavuş paşanın birinci gelmesi*

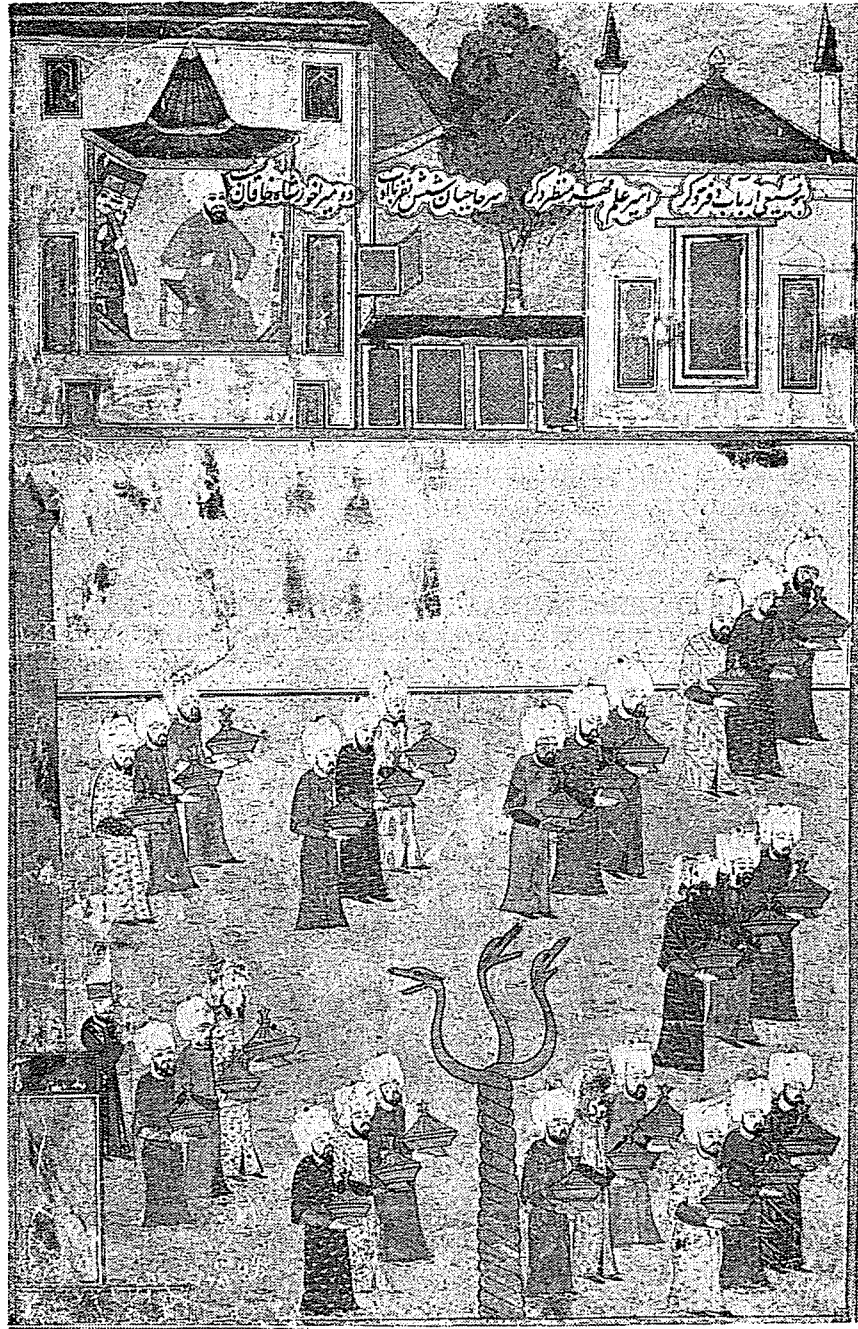
Sahnenin üst kısmında iki yandan inen tepelerin arasından koşu için kurulmuş çadırlar görülür. İki yan tepelerin önlerinde birer diyagonal sıra halinde dizilmiş atlılar görülür. Sağdakiler mızıkalar çalarlar. Ortada ise ellerinde ödülleri taşıyanlar çıkar. Altta koşuya katılanlar soldan sağa doğru at koştururlar.

87a : *Sur-u hümayûn sonunda şeyyatlar zümresinin tepsilere mum dikerek at meydanını dönüp hayır dua etmeleri*

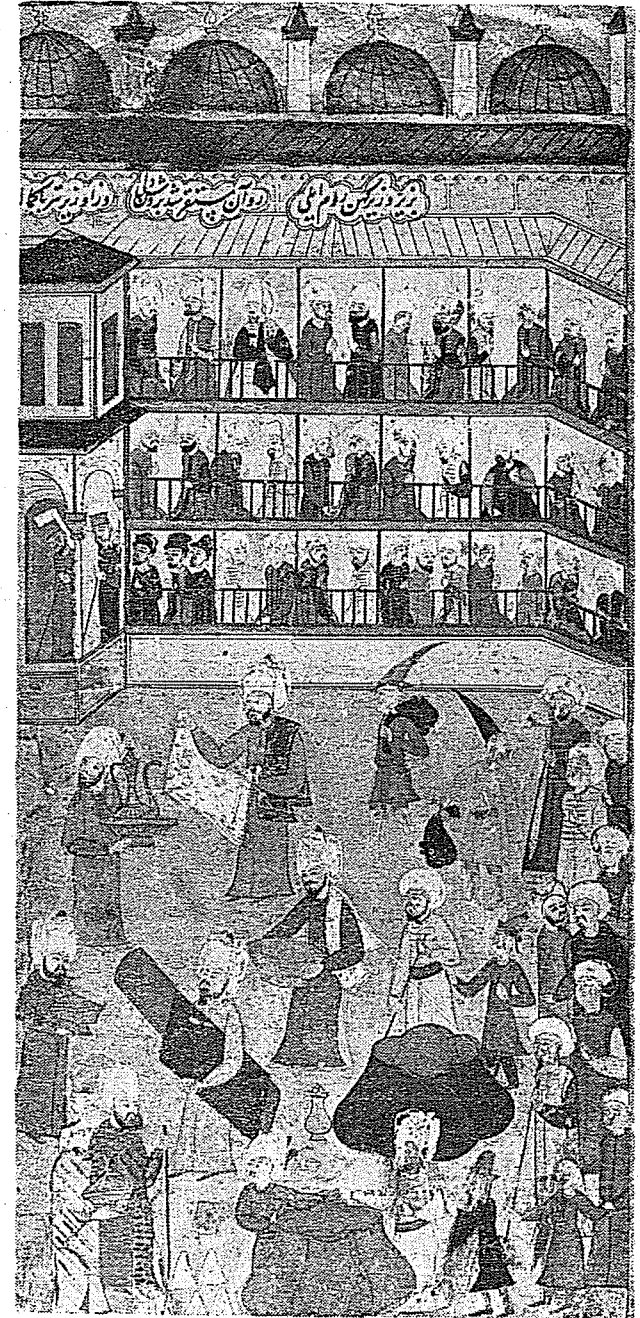
Meydanın, sultanın düğünü seyrettiği İbrahim paşa sarayının güney tarafı gösterilmiştir. Şeyyatlar zümresi, üzerinde mumlar dikili tepsi ve tabakları başları ve elleri üzerinde taşıyarak sultanın önüne gelirler, bir kavis çizerek döner ve meydandan çıkarlar.

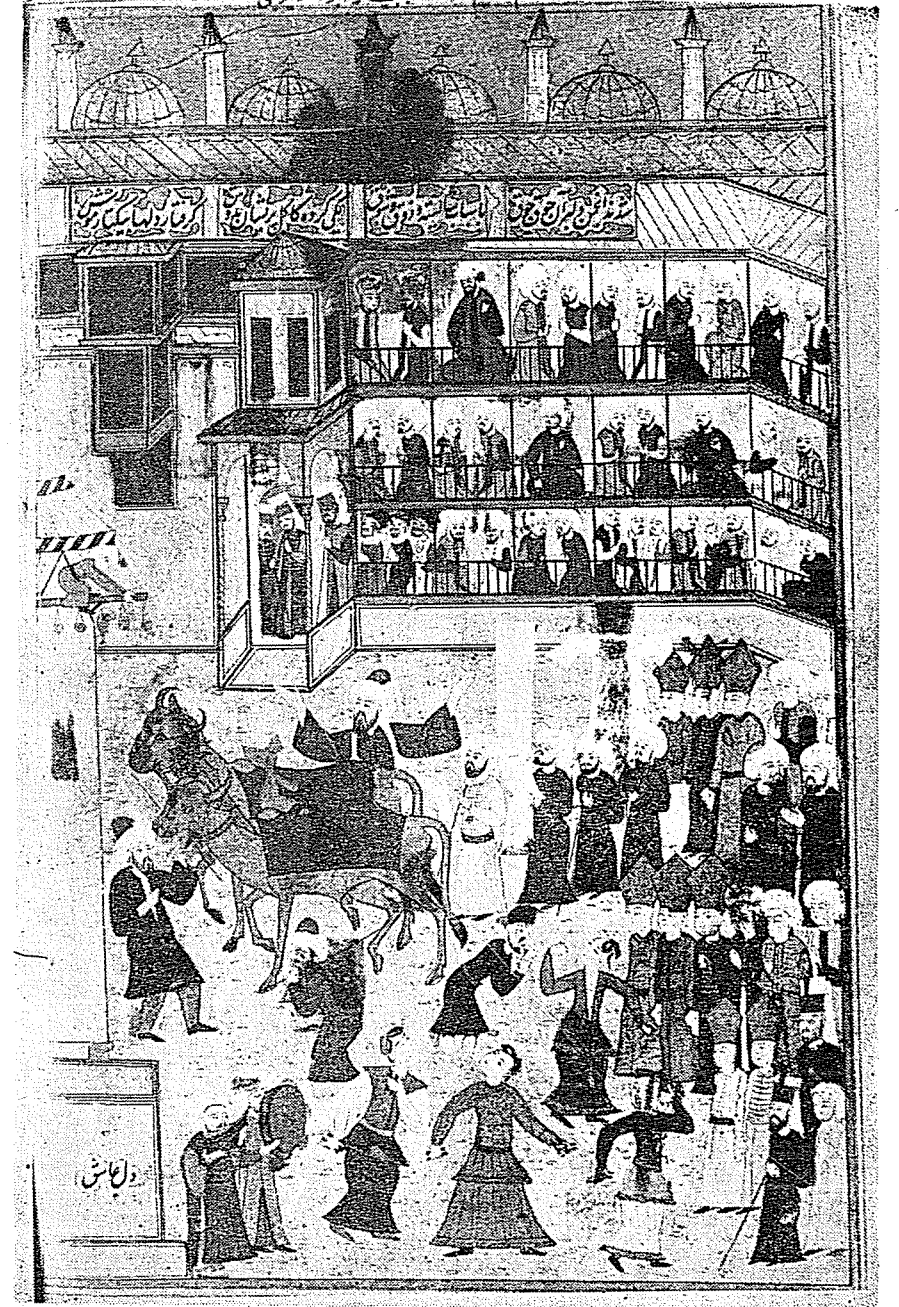
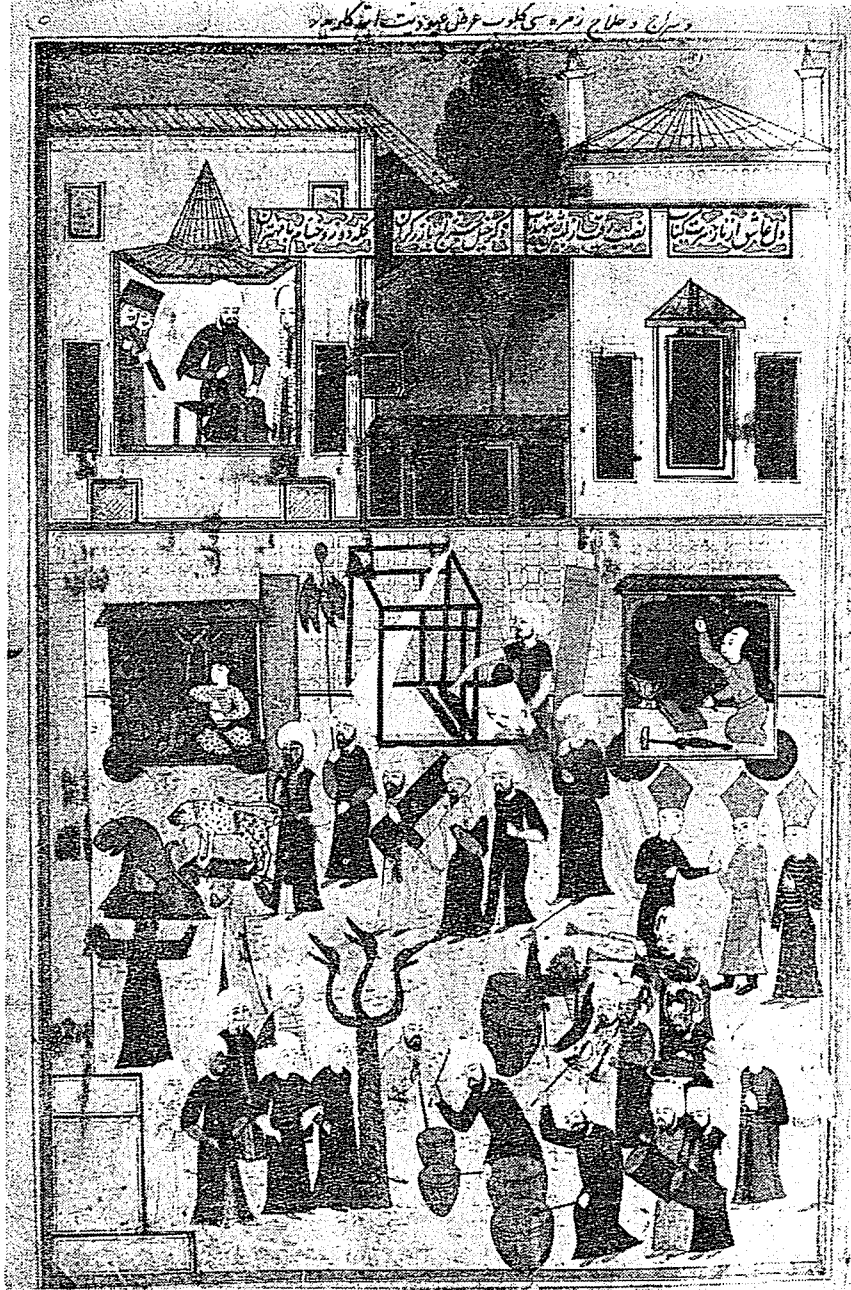
Osmanlı tarihinde XVI. yüzyılın bütün dikkatleri üzerine çeken olaylarından biri olarak yaşanan Şehzade Mehmet'in sünnet düğünü tasvirleri Osmanlı Sanat ve Kültür Tarihinin birer kaynağıdır. Yazımıza konu olan Şehinşahnamenin bu düğüne ayrılmış olan bölümü bu konuda «III. Murad Surname»sinden sonra gelen en önemli ikinci kaynaktır. III. Murad Surnamesi minyatürlerinin de tekstinin ışığı altında değerlendirilmesi XVI. yüzyıl Osmanlı dünyasını bir çok yönden aksettirmeye yetecektir.

III. MURAD ŞEHİNŞAHNAMESİNİN SÜNNET DÜĞÜNÜ İLE İLGİLİ MİNYATÜRLERİNDEN ÖRNEKLER

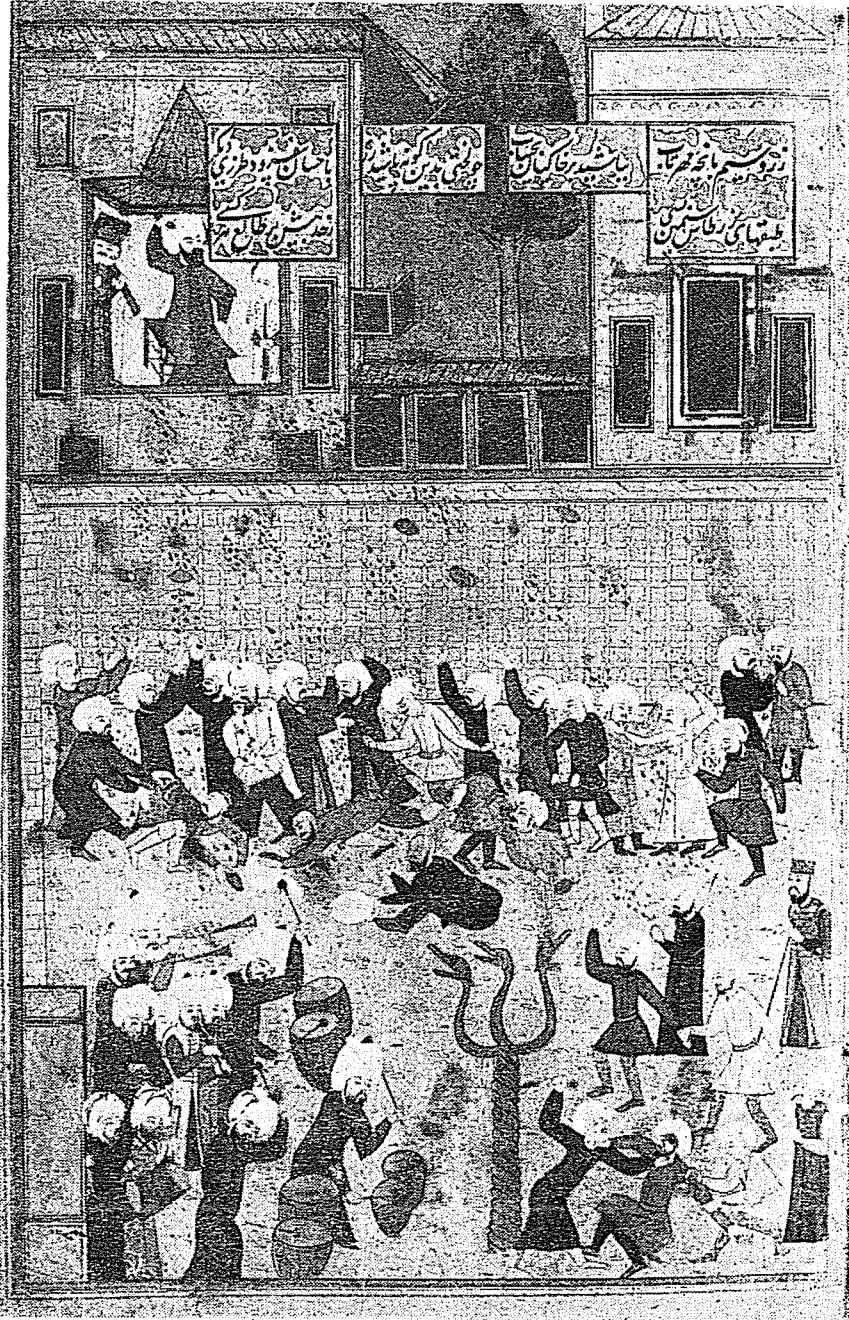

Resim 1 : Ziyafet hazırlığı (T2r - T1r).

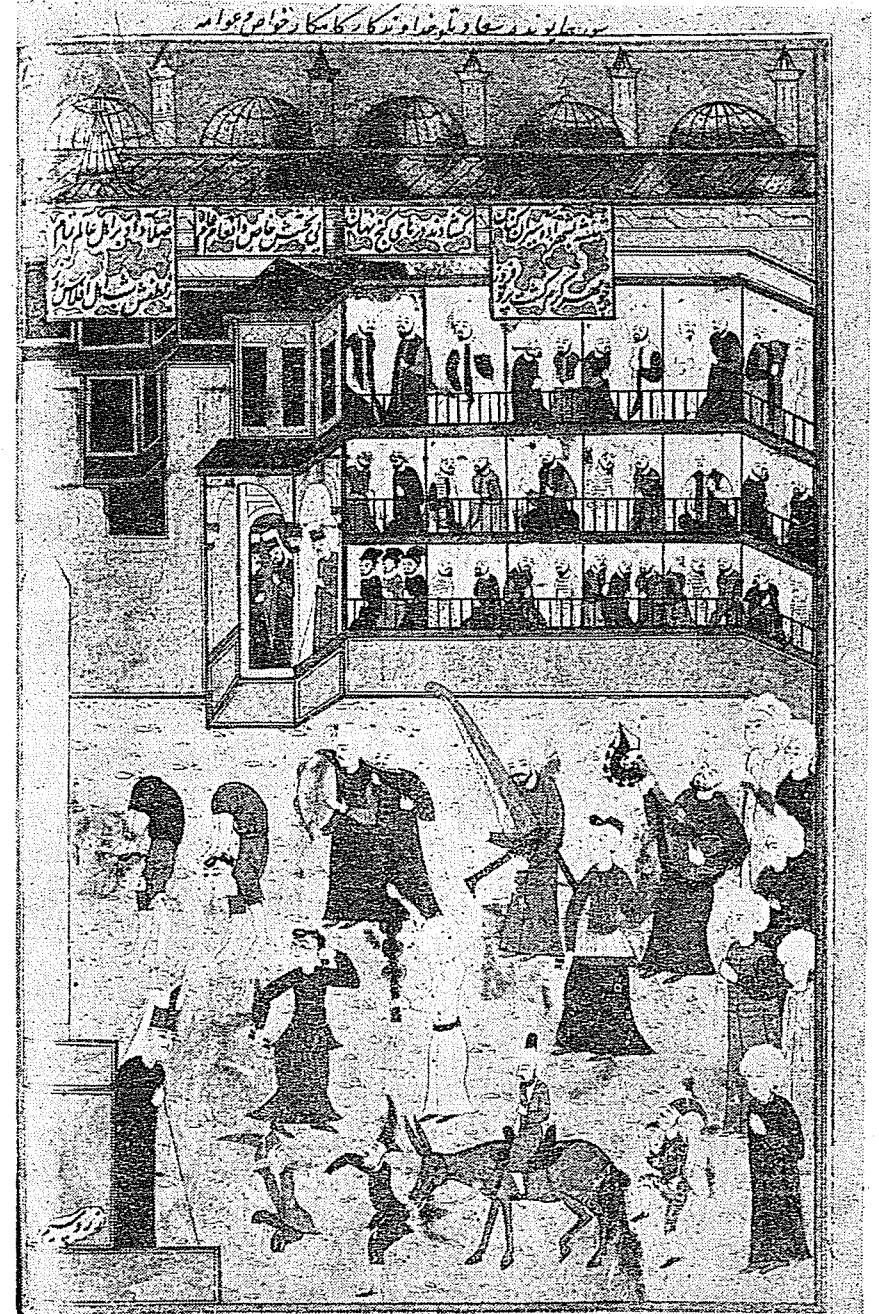

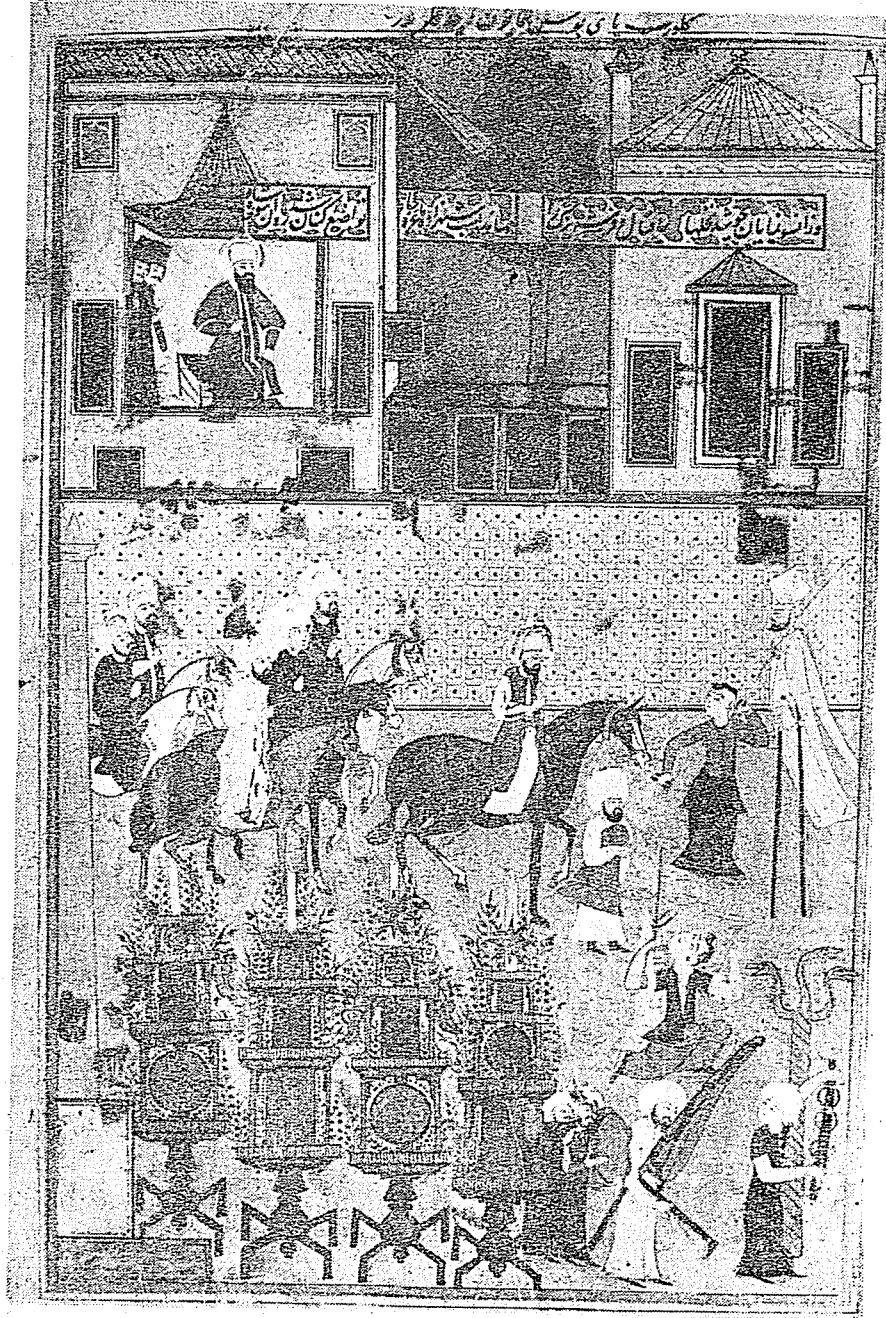

Resim 2 : Saraç ve hallaç zümresinin meydandan geçişleri (44b - 45a).

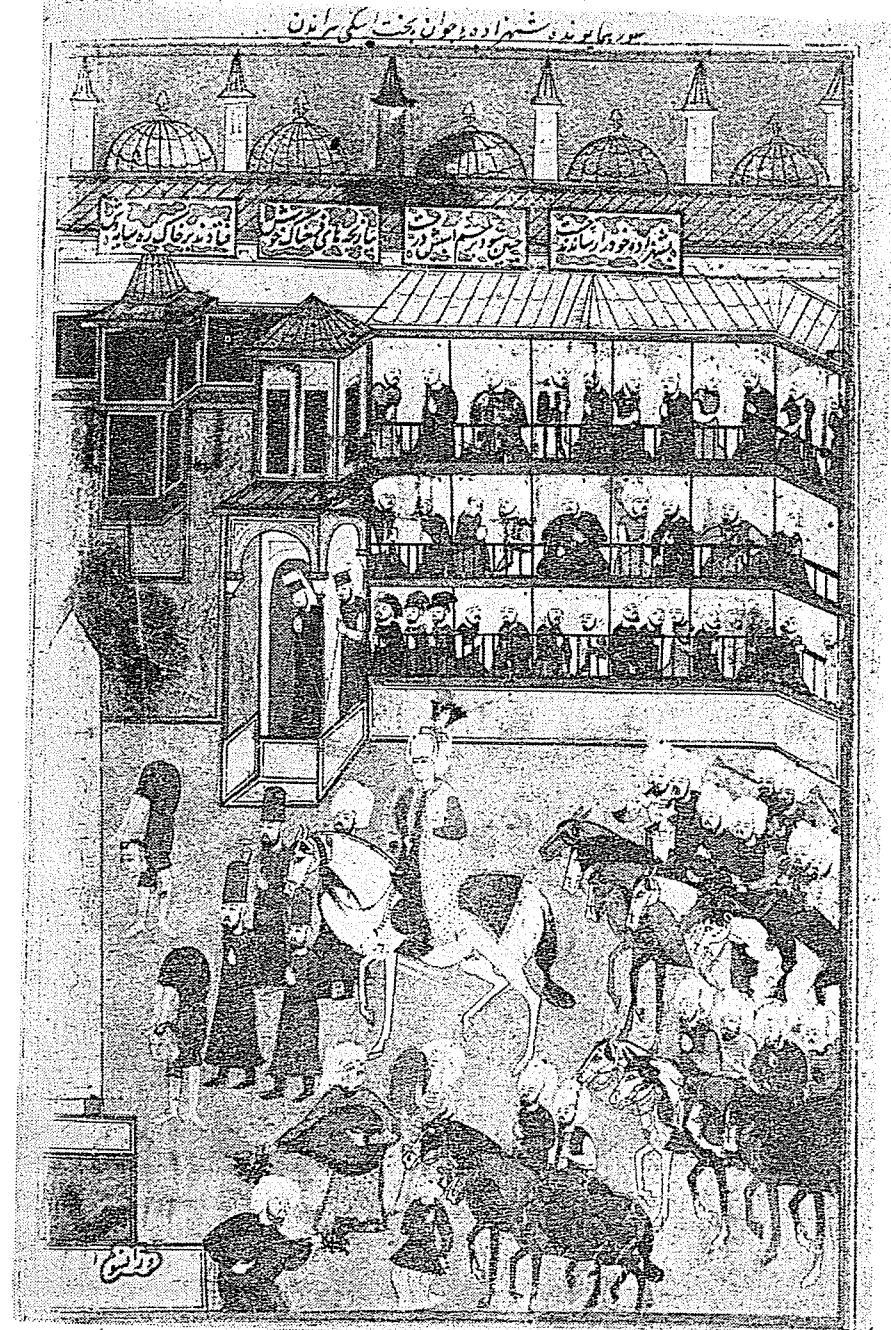

Resim 3 : Padişahın halka altın ve gümüş para atması (50b - 51a).

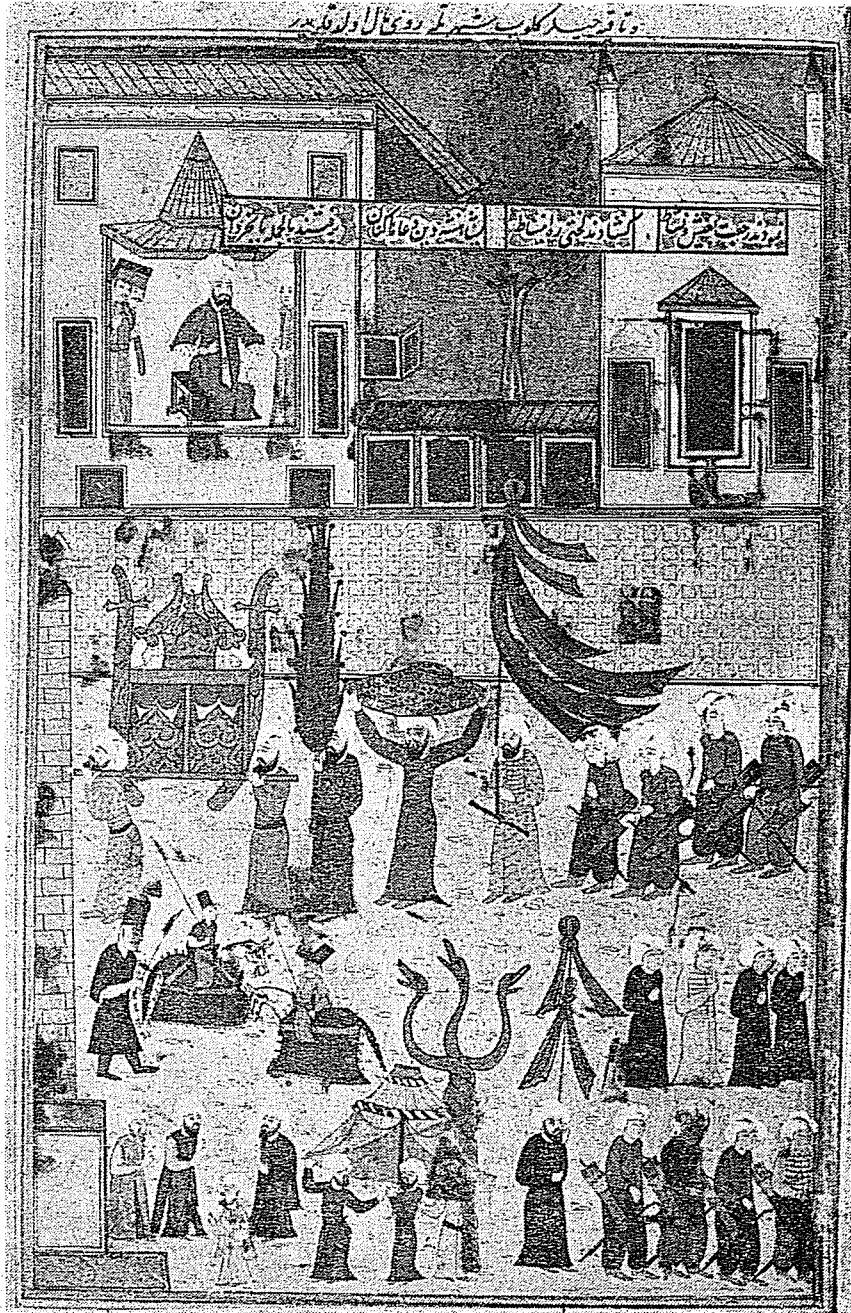

Resim 4 : Şehzadenin eski saraydan İbrahim Paşa sarayına padişahın

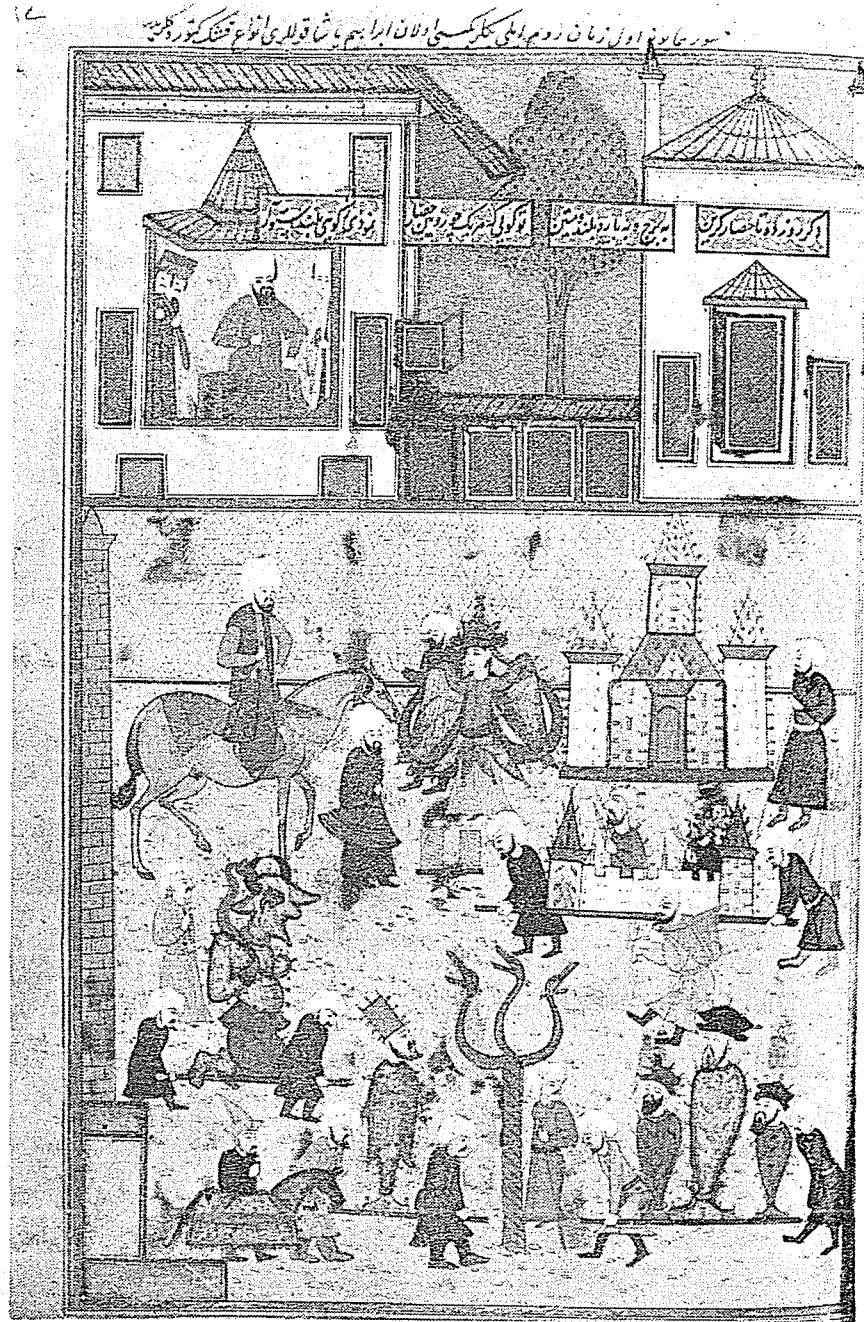
huzurunda etek öpmeye gelişi (55b-56a)

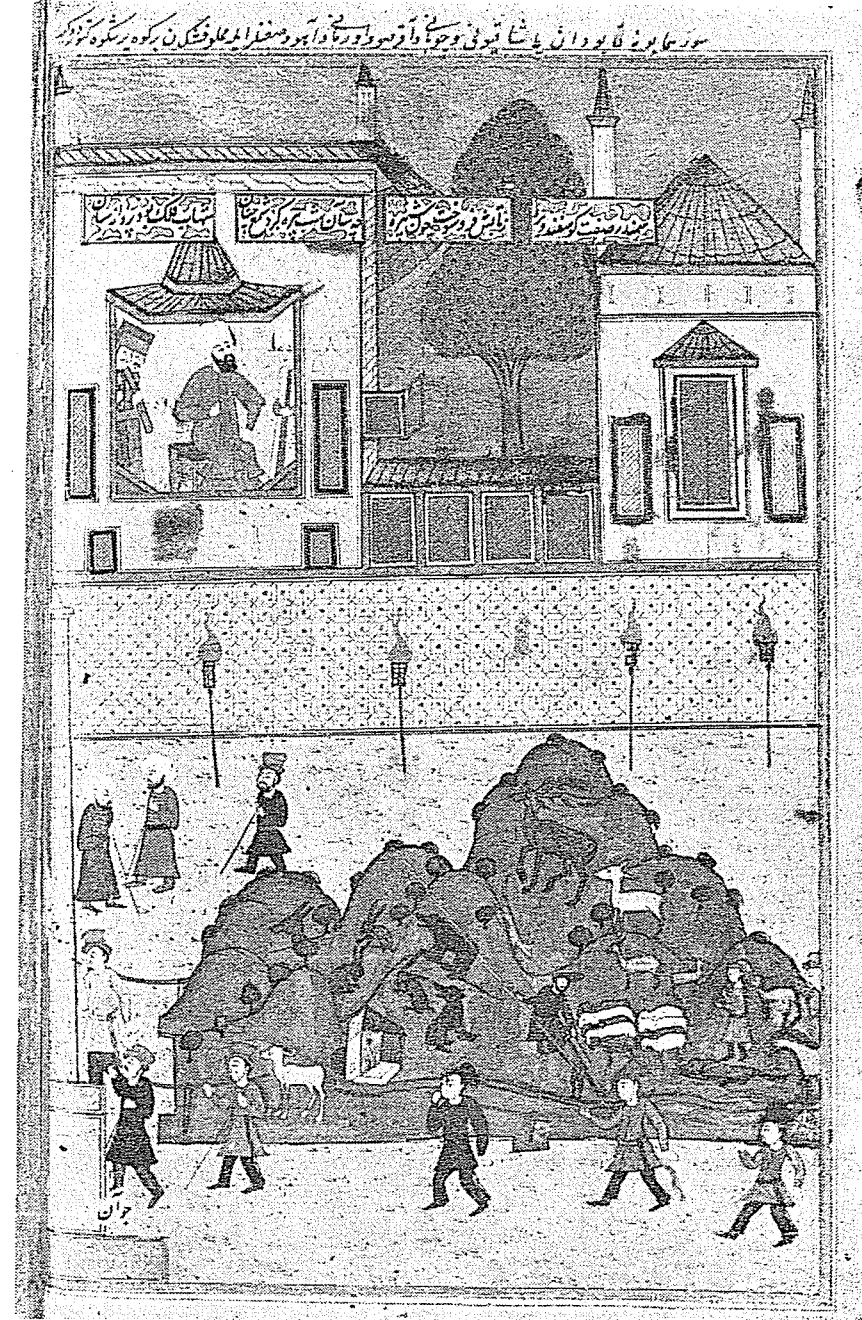
Resim 5 : Bedesten halkı, gadırcılar, abacılar ve takkeçilerin

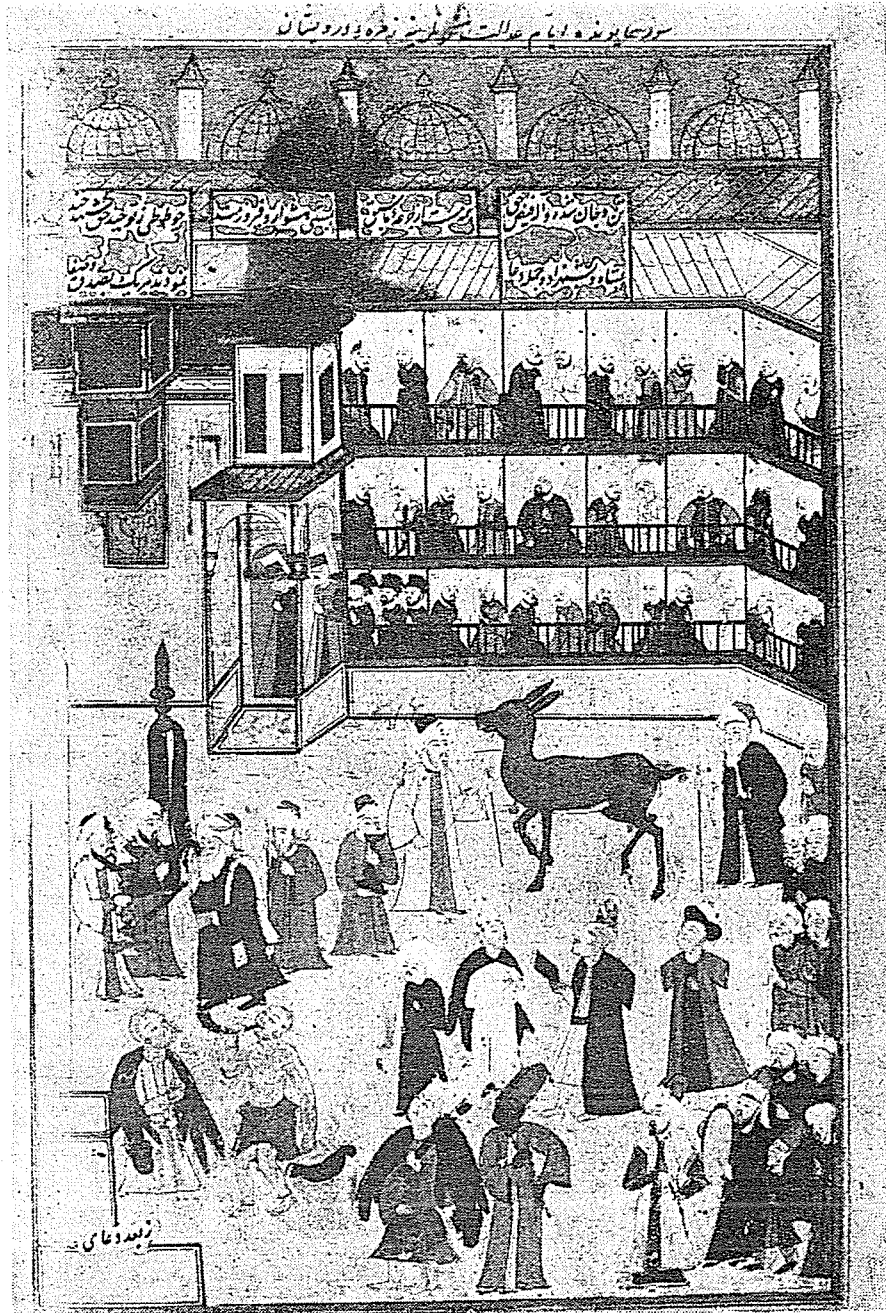
meydandan geçişleri (60b-61a).

Resim 6 : Beylerbeyi İbrahim Paşanın meydana fişenk getirmesi (62a).

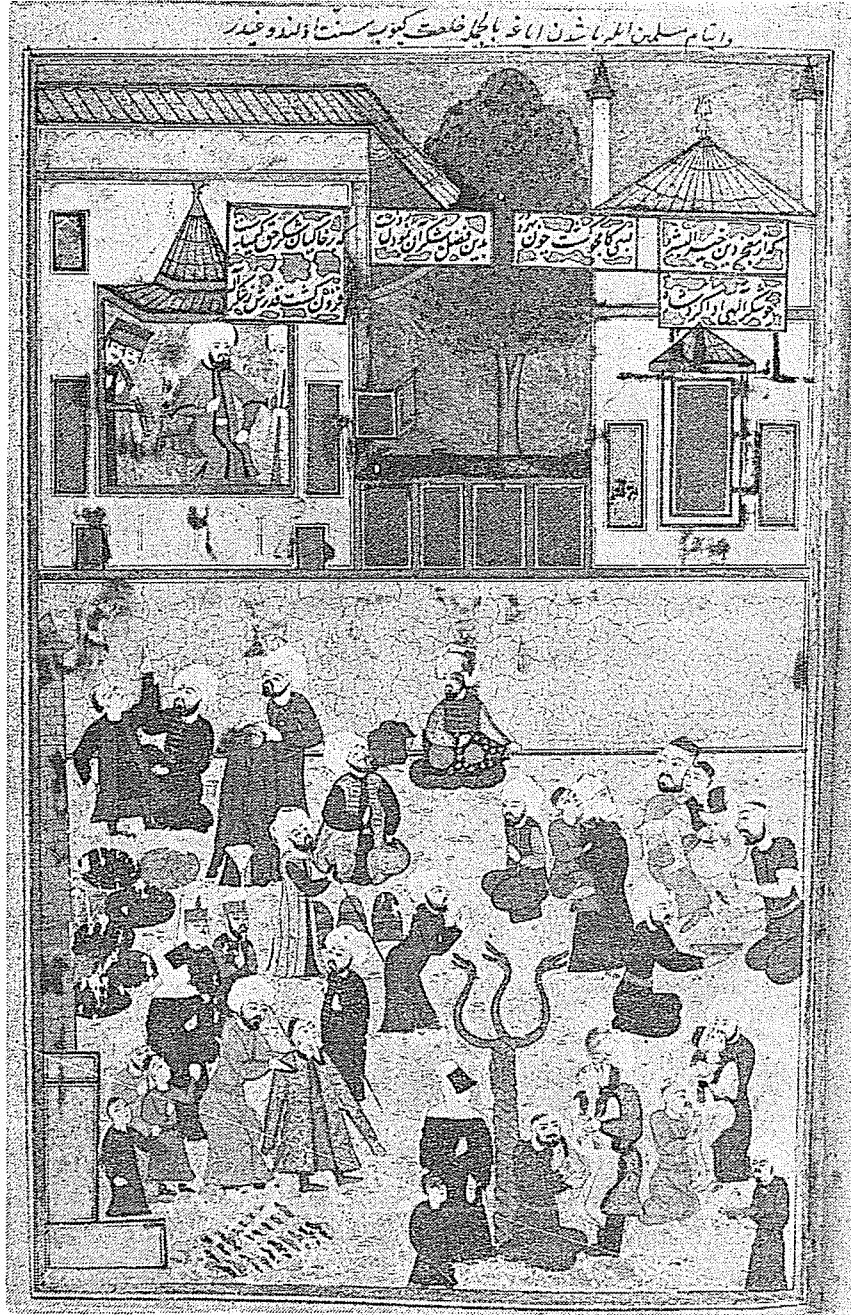
Resim 7 : Kaptan Paşanın içi fişenk dolu bir dağ getirmesi (72b).

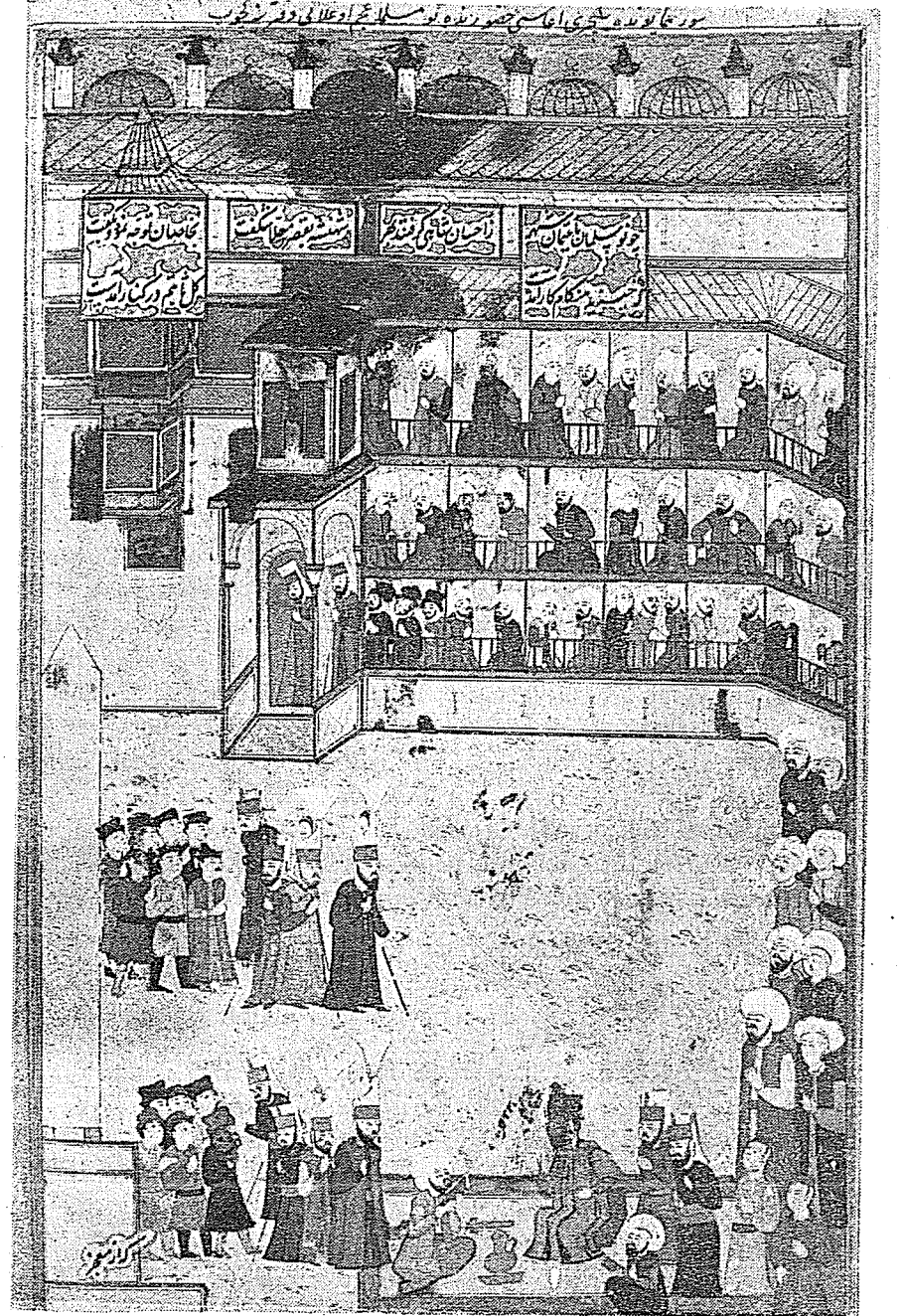
Resim 8. Dervişler zümresinin ve kalenderiler fırkasının huzura gelip zikre

başlıyarak hayır duada bulunmaları (78b - 79a).

Resim 9 : Yeniçeri ağası huzurunda yeni müslüman olan acemioğlanların müslüman

fakirlerle baştan ayağa hil'at giydirilip sünnet edilmeleri (80b - 81a).